

Prehistorik Arkeoloji ve Mağaralar

İlk insanlar, mağaralar ve ilk barınaklar... Bu ilişki insan türünün dünya üzerinde görüldüğü ilk andan itibaren başlamış ve milyonlarca yıl sürerek zamanımıza kadar ulaşmıştır. Bu süreçte mağaralar ilk insanların yaşamlarına ilişkin "materyal kültür" belgelerini dolguları içinde koruyarak, sağlam bir şekilde günümüze ulaşmasına katkı sağlamışlardır. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçişi sırasında oluşturdukları yuvarlak planlı ilk konut ya da üstü kapalı bir mekân yapma düşüncesinin altında da, uzun süre yaşadıkları mağaraların etkisi büyük olmuştur.

Prof. Dr. Harun TAŞKIRAN
Ankara Üniversitesi,
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Arkeoloji Bölümü
ANKARA

htaskiran@ankara.edu.tr

Mağaralar ve insanlar arasındaki ilişkinin ortaya çıkışı insanlık tarihinin başlangıcı kadar eski olmalıdır. İnsanoğlu başlangıçta çok donanımlı bir canlı değildi. Dünya üzerinde görüldüğü ilk andan itibaren ne geriden getirebildiği kültürel bir birikimi vardı ne de yaşamını rahat bir şekilde sürdürebilecek yeterli teknolojiye sahipti. Hayatta kalabilmesi ve neslini devam ettirebilmesi için yaşamsal önem sahip iki olgudan biri beslenebilme sorunu idi. Bu sorununu önceleri çevresinde bulunduğu yabani sebze, meyve, kök ve yumurta gibi yiyecek maddelerini toplayarak çözmeye çalışmıştır. Yavaş yavaş taştan aletler yaparak av

silahlarını oluşturmalarıyla da avcılık devreye girmiş ve beslenmede önemli bir yeri olan protein ihtiyacını da bu şekilde karşılamaya başlamıştır. İlk insanlar için ikinci önemli yaşamsal olgu ise barınabilmektir. Ancak bu konuda da yetersiz olan ilk insanlar için mağaralar bir yerde doğal barınaklar olmuşlardır. Bu nedenle mağaralar ilk çağlardan itibaren insanın kendisi ve kültürüyle ilgili verileri arkeolojik ve jeolojik dolguları içinde saklamış ve günümüze kadar en iyi bir şekilde koruya gelmiştir. Dolayısıyla prehistorik arkeoloji açısından mağaralar her zaman önemli yerleşim yerleri olmuşlardır.

Mağara ve insan arasında çok eskilere dayanan bu ilişki günümüzde de hala devam etmektedir. İnsanların mağaralara olan ilgisi hiçbir zaman bitmemiştir. Bunda mağaraların gizemli yerler olması, mağaralar hakkında anlatılan ilginç hikâyeler, mağaraların içine girme korkusu ve dolayısıyla insanların merak duygusu önemli rol oynar. Ayrıca halk arasında yaygın bir kanı olarak mağaraların eşkiya, harami ve korsanların definelerini sakladıkları yerler olarak bilinmesi de etkili olmuştur. Bu yüzden ülkemizdeki mağaraların büyük bir çoğunluğu define (altın) bulma ümidiyle insanlar tarafından yapılan kaçak kazılarla delik deşik edilmiş olup, bu eylemler günümüzde de sürdürülmektedir. Bu tür kaçak kazılar maalesef arkeolojik dolguları tahrip etmekte, pek çok önemli kanıtın yok olmasına neden olmaktadır ve prehistorik arkeolojiye büyük zararlar vermektedir.

Mağaralar ülkemizin çoğu yerinde ya birtakım yiyecekler için depo olarak, ya hayvanlara ağıl, ahır olarak ya da ev gibi yaşam alanı olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Burada sözünü ettiğimiz mağaraların doğal mağaralar olduğunu özellikle vurgulamamız gerekmektedir. Ancak mağaraların yerleşim alanı olarak seçilmesinde insanoğlu oldukça seçici davranmıştır. Önüne gelen her mağarayı kullanmamıştır. Yerleşilecek mağaranın her şeyden önce sıcak tip bir mağara olmasına dikkat edilir. Ağzının güneye bakması, yazları serin, kışları ılık olması gerekir. Ayrıca çevresinde bol tatlı su kaynakları ya da yakınında bir akarsu olması tercih edilir. Özellikle Yontma Taş Çağı'nda (Paleolitik) insanların tercih ettiği

mağaralar, doğal yiyeceklerin ve av hayvanlarının bol olduğu yani mağara çevresinin avcılık ve toplayıcılık açısından zengin olduğu yerlerde bulunur. Teknolojisi tamamen taşa dayalı olan Paleolitik insanlar için mağaraların taş hammadde kaynaklarına yakın olması da ayrı bir tercih sebebidir. Yukarıda özelliklerine değindiğimiz bu tür mağaralar daha çok karstik alanlarda bulunurlar. Belirttiğimiz bu özelliklerin tamamına ya da birkaçına sahip olan mağaraların Paleolitik Çağ'da en çok tercih edilen mağaralar olduğu kanıtlanmıştır. Her ne kadar bu tür mağaralar, insanların henüz yerleşik hayata geçmediği ve konut yapımını bilmediği Paleolitik Çağ'da yoğun olarak tercih edilmişse de, insanların tamamen yerleşik hayata geçtikleri Neolitik ve Kalkolitik Çağ'da, hatta İlk Tunç Çağı'nda dahi kullanılmaya devam edilmişlerdir. Hatta bu kullanım tapınak ya da kutsal yerler olarak günümüzde dahi süregelmektedir. Türkiye'de Karain Mağarası (Döşemealtı/Antalya) bu tip mağaraların en güzel örneklerinden birisidir. Karain Mağarası'nın duvarlarında yer alan adak kitabeleri Şahin tarafından yayınlanmış (1) ve mağaranın Geç Roma döneminde bir dağ tanrıçasına tapınma yeri olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Mağara oluşum yoğunluğu açısından bakıldığında, Türkiye'nin dünyadaki birçok ülkeden çok daha fazla mağaraya sahip olduğunu görürüz. Mağaralarla Türkiye'nin tüm bölgelerinde karşılaşılır. Özellikle Akdeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerimizde uzanan Toros Dağları mağara sayısı bakımından ilk sırada yer alır. Karadeniz bölgemizde, Kuzey Anadolu Dağları da mağara oluşumları açısından zengindir. Ancak mağara oluşumları açısından bu kadar zengin olan ülkemizde ne kadar mağara olduğu konusunda kesin bir bilgi vermek ise maalesef mümkün değildir. Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten'in ifadesine göre (2), Türk Tarih Kurumu, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun düzenlediği bir anketi Türkiye'nin tüm illerine göndererek mağara ve kaya sığınakları hakkında bilgi toplamaya karar vermiştir. Yapılan bu anket sonucunda toplam 9549 adet mağara ve kaya sığınağının olduğu belirtilmiştir. Ancak Kökten, bu anketin sağlıklı olmadığını da söylemektedir. Bu konuda bize en sağlıklı bilgiyi verecek olan ve MTA Genel Mü-

dürlüğü tarafından başlatılan “Türkiye Mağara Envanter” çalışmalarının sonuçlandırılması ise en büyük beklentilerimizden biridir.

Yukarıda değindiğimiz gibi prehistorik arkeoloji açısından mağaralar her zaman önemli yerleşim yerleri olmuşlardır. Bu nedenle insanlık kültür tarihinin en eski evreleri hakkında önemli ipuçları içeren mağaralarda arkeolojik kazıların yapılması bilimsel bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye, arkeolojik mağara kazıları açısından ulaşması gereken düzeyin oldukça gerisinde kalmıştır. Zira Mağara oluşumları açısından bu kadar zengin olan bir ülkede, bilimsel anlamda kazısı yapılan mağara sayısı iki elin on parmağını geçmemektedir. Buna şöyle çarpıcı bir örnek vermek konunun anlaşılmasına daha iyi katkı yapar. Kesin olarak bilmesek de ülkemizde yaklaşık 10.000 civarında mağara olduğunu kabul edersek, yapılan mağara kazılarının % 1’i bile bulmadığı gerçeğiyle karşılaşırız ki, bu durum ülkemiz adına gerçekten üzücü bir durumdur. 19. Yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye’de başlayan prehistorik arkeoloji araştırmaları çerçevesinde yavaş yavaş mağara kazılarına da başlandığı görülür. Ancak bu yıllarda yapılan az sayıdaki mağara kazılarının modern kazı sistemlerinden yoksun olduğunu ve elde edilen sonuçların bilimsel açıdan doyurucu olmadığını da vurgulamak gerekir. 1940 yılına kadar az sayıda mağara ya da kaya sığınağı kazısı yapılmıştır diyebiliriz. İlk mağara kazılarının da değişik amaçlarla yabancı araştırmacılar tarafından yapıldığını görüyoruz. 1925 yılında İtalyan araştırmacı Vittorio Viale’nin Antalya limanının hemen yakınında yer alan Gurma köyünde yaptığı iki mağara kazısı bu çalışmalara örnek verilebilir. 1928 yılında Eugene Pittard kazı yapmamış fakat Adıyaman çevresinde Pirun Palanlı mağaralarının duvarlarında bulunan kazıma yaban keçisi figürlerini incelemiştir.

1938 yılında Türk Tarih Kurumu adına Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu’nun başlattığı prehistorik araştırmalar çerçevesinde yapılan Eskişehir İnönü (A ve B) mağaraları kazıları ise, Türk araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen ilk mağara kazısıdır (3). Kansu yaptığı kazıların yanı sıra yakın çevrede yer alan çok sayıdaki mağarada da araştırmalar yapmıştır. Aynı yıl Dorothy Garrod, James

H. Gaul ve Bruce Howe’un İç Anadolu Bölgesi’nde yaptığı araştırmalar sırasında Haymana’da (Ankara) Kızılkaya Mağaraları ile Felahiye’de (Kayseri) Ellice Mağarası kazılmıştır. Yapılan tüm bu kazıların bilimsel açıdan çok önemli sonuçlar ortaya koymadığı açıktır. Bu kazılar daha çok çok kısa süreli test ya da sondaj kazıları şeklinde yapılmıştır.

1940-1980 yılları arasında prehistorik arkeolojide yüzey araştırmalarıyla birlikte mağara kazılarının da arttığı görülür. Bu yıllar arasında başta Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten’in Türkiye’nin tüm bölgelerini kapsayan araştırmaları ve kazıları sayesinde çok sayıda önemli Paleolitik yerleşim yerinin keşfi yapılmıştır (4). Kökten’in çalışmalarının yanı sıra Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Prof. Dr. Muzaffer Süleyman Şenyürek ve Prof. Dr. Enver Yaşar Bostancı da, Türkiye’nin belirli yerlerinde Paleolitik Çağ ile ilgili yüzey araştırmaları ve mağara kazıları yapmışlardır. Bu dönemde önemli mağaralar saptanmış ve önemli mağara kazıları yapılmıştır. Bunlar arasında Karain, Öküzini, Kızılın, Çarkini, Kadiini (Antalya), Yarımurgaz (İstanbul), Kapalıin (Isparta), Yağlak, Direkli (Kahramanmaraş), Büyük (İncili), Merdivenli, Tıkalı ve Kanal (Hatay) mağaralarını sayabiliriz. Ancak modern sistemlerden yoksun, kazma kürekle yapılan ve disiplinlerarası çalışmaların göz ardı edildiği, hele hele hiç mutlak yaşlandırma çalışmasının yapılmadığı bu kazılar da sonuçları bakımından çok doyurucu olamamışlardır.

Türkiye’de modern anlamda sistemli mağara kazılarının 1980’li yıllarda başladığını belirtmekte yarar vardır. Bu kazılardan bazılarını burada örnek olarak verebiliriz:

Karain Mağarası: Türkiye’de modern anlamda mağara kazısı denilince akla gelecek ilk yer Karain Mağarasıdır (Şekil 1). Mağara Antalya’nın 30 km kuzeybatısında, Döşemealtı İlçesine bağlı Yağca Mahallesi sınırları içerisinde yer alır. 1946 yılında Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından saptanan ve bilim dünyasına tanıtılan mağarada yine Kökten’in 1974 yılındaki vefatına kadar aralıklarla arkeolojik kazılar sürdürülmüştür (5, 6, 7, 8). Yaklaşık 10 yıl sonra 1985 yılında Prof. Dr. Işın Yalçınkaya başkanlığında yeniden başlatılan ve modern tekniklerle disiplinler arası yaklaşımla yapılan sistemli kazılar, Yalçınkaya’nın emekli

olması üzerine günümüzde yazar tarafından sürdürülmektedir.

Karain Türkiye’de Paleolitik Çağ’ın tüm dönemlerini veren, Türkiye’nin Paleolitik Çağ kronolojisinin oluşturulmasında önemli bir görev üstlenen temel mağara yerleşimidir. Uygun konumu ve çevresel koşullarıyla Paleolitik Çağ’ın ilk döneminden itibaren insanların ilgisini çekmiş ve çok uzun süreli bir yerleşime sahne olmuştur. Alt Paleolitik, Orta Paleolitik ve Üst Paleolitik dönemlerin yontmataş kültürlerini dolguları içinde stratigrafik bir şekilde veren Karain Mağarası’nda, aynı zamanda Paleolitik Çağ’ın hemen sonrasında devam eden Epi-paleolitik dönem de zengin bir şekilde temsil edilmektedir. Mağara Pleyistosen’de olduğu gibi Holosen döneminde de yoğun bir şekilde iskâna tabi olmuştur. Mağaranın özellikle B Gözü’ndeki arkeolojik dolguları; Neolitik, Kalkolitik ve Erken Bronz Devrine ait zengin buluntular verir. Hatta mağaranın duvarlarında yer alan adak kitabe ve nişlerinden Geç Roma Dönemine kadar mağaranın bir tapınak olarak kullanıldığı da bilinmektedir.

Karain Mağarası’nda yapılan uzun soluklu kazılar son derece ilginç sonuçlar vermiştir. Orta Paleolitik dönemde daha yoğun olarak işgal edilen mağarada, gerek Kökten (9) ve gerekse Yal-

çinkaya kazıları sırasında, bu dönemin insanları olan Homo neanderthal’lere ait fiziki kalıntılara da rastlanmıştır (10, 11). Türkiye’nin fosil insanlarına ilişkin kanıtlar sunan tek mağara yerleşimi olması nedeniyle de Karain mağarasının özel bir ayrıcalığı vardır. Gerçekleştirilen arkeolojik kazılarla ayrıca, farklı insan gruplarının yarattıkları yine bu mağaraya özgü yontmataş kültürleri de ortaya çıkartılmıştır. Son kazılarla oluşturulan yeni stratigrafiye göre en üstte 30-40 cm kalınlığında Geç-Üst Paleolitik döneme ait olan seviyeler vardır. Bunun altından çok kalın bir Orta Paleolitik katlaşım kendini göstermektedir. Orta Paleolitik katlar iki farklı kültürel geleneği yansıtmaktadır. Günümüze yakın olan Karain Tip Moustérien, daha eski olanı ise Charentien Tip Moustérien olarak isimlendirilmiştir. Orta Paleolitik katların altında ise bir Proto-Charentien söz konusudur. Bu tabakaların altından ise Alt Paleolitik dönemin arkeolojik tabakalarına ulaşılmaktadır. Alt Paleolitik dönemin arkeolojik tabakaları içinde hem iki yüzeyli alet kültürü Acheuléen’in, hem de yonga kültürleri Tayacien ve Clactonien’in izlerine rastlanmıştır. Yapılan son çalışmalarla Karain Mağarası’nın bu kesintisiz Paleolitik Çağ katlaşımının G.Ö. (Günümüzden Önce) 500.000 ile 15.000 yılları arasında yer aldığı ortaya konulmuştur.

Arkeolojik kazıların yanı sıra, jeolojik-jeomor-

Şekil 1: Karain Mağarası içinde arkeolojik kazı çalışmaları

folojik, sedimantolojik, paleontolojik incelemeler, polen analizleri, mikro ve büyük memelilere ait çalışmalar, mollüskler (yumuşakçalar) üzerinde malakolojik incelemeler yapılmış ve çeşitli radyometrik yaşlandırma yöntemleri uygulanmıştır. Böylece, bir yandan arkeolojik veriler, öte yandan ilk insanların yaşadığı dönemlerdeki fauna, flora, çevre ve iklim koşullarına ilişkin kanıtlar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Artık Günümüzden Önce (G.Ö.) 160.000-60.000 yılları arasında Karain Mağarası'nın önünde bir göl olduğunu ve bu göl çevresinde bugün Anadolu'da yaşamayan fillerin, su aygırlarının ve gergedanların dolaştığını rahatlıkla söyleyebiliyoruz. Zira Karain kazılarında elde edilen fauna kalıntıları içinde fil, gergedan, su aygırı, yabani at, yabani keçi ve koyun, geyik, domuz, aslan, sırtlan ve panter gibi hayvanların fosil kemik kalıntılarına rastlanmıştır. Bu tür buluntular Prehistorik arkeoloji açısından mağara kazılarının ne kadar önemli olduğunu en güzel kanıtlardır.

Yarımburgaz Mağarası: Aşağı ve Yukarı Mağara olmak üzere iki gözden oluşan bu mağara bugün İstanbul ilinin sınırları içindedir. İstanbul'un 22 km kuzeybatısında, Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyinde yer alan bir mağaradır (Şekil 2). Yarımburgaz Mağarası'nda çeşitli dönemlerde arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir. İlk kazılar 1963 yılında Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ve Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından Aşağı Mağarada yapılmıştır (12). Arkeolojik kazılara 1964 ve 1965 yıllarında da devam edilmiştir. İlk kazılarda mağaranın en eski yerleşiminin Orta Paleolitik döneme ait olduğu ileri sürülmüştür (13).

İlk kazılardan sonra mağarada yaklaşık 20 yıl herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ancak mağaranın İstanbul'un çok yakınında bulunması, özellikle Yeşilçam filmlerinin bazı sahnelerinin burada çekilmesine neden olmuştur ve dolayısıyla arkeolojik dolguların tahrip edildiği görülmüştür. Bu ve farklı amaçlarla yapılan tahribatlara kayıtsız kalamayan Prof. Dr. Mehmet Özdoğan Yarımburgaz Mağarası'ndaki arkeolojik kazıları 1986 yılında tekrar başlatmıştır (14). Bu kazılarda mağaranın en eski yerleşiminin Alt Paleolitik döneme ait olduğu anlaşılmış ve mağaranın bilim dünyasındaki önemi birden artmıştır (15).

Şekil 2: Yarımburgaz Mağarası ana giriş görünümü

Mağarada son kazılar ise 1988-1990 yılları arasında Prof. Dr. Güven Arsebük başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir (16). Bu kazılar daha çok mağaranın Pleyistosen dönemini aydınlatmaya yöneliktir. Elde edilen yontmataş buluntu topluluğu yontuk çakıl (chopper ve chopping tools) ve kaba yonga aletlerden oluşur. Kuhn ve diğerleri Levallois ve iki yüzeyli alet teknolojisinin izlerinin görülmediğini ve bu nedenle de yontmataş buluntu topluluğunun daha çok Tayacien kültüre ait olduğunu belirtirler (17). Son kazılar, Yarımburgaz mağarasının Orta Pleyistosen'in sonlarına ait, Türkiye'nin en eski mağara yerleşim yerlerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Mağaradan elde edilen en eski uranyum-toryum yaşı yaklaşık G.Ö. 400.000 civarındadır (18).

Suluin Mağarası: Karain Mağarası'nın 1 km kuzey doğusunda yer alır. Deniz seviyesinden 320 m yükseklikte bulunan mağara, önündeki ovadan ise 20 m yüksekliktedir. Mağara tek boşluktan oluşur ve dip kısmında turkuaz ve lacivert renklerin hâkim olduğu muazzam bir karstik tatlı su gölü bulunur. Mağara 2007-2014 yılları arasında Prof. Dr. Harun Taşkıran başkanlığındaki bir ekip tarafından kazılmıştır (Şekil 3). Suluin, mağaraların Paleolitik Çağ sonrasında da insanlar tarafından kullanıldığına güzel bir örnek teşkil eder.

Şekil 3: Suluin Mağarası içinde arkeolojik kazı çalışmaları

Arkeolojik kazılar sırasında elde edilen dört adet C14 yaşının tamamı M.Ö. 6. bini yani Geç Neolitik dönemi işaret etmektedir (19). Suluin kazısı, Batı Toroslarda yer alan mağaraların sadece avcı-toplayıcı topluluklar tarafından değil aynı zamanda yerleşik hayatı benimsemiş Neolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı insanları tarafından da iskân edildiğini göstermiştir. Bu nedenle Suluin Mağarası Çubuk Boğazı'nın hemen kuzeyinde yer alan Bademağacı ve Höyücek gibi Göller Bölgesi höyük yerleşimlerinin Akdeniz Bölgesi ile olan sosyo-ekonomik ve ticari ilişkilerini aydınlatacak önemli bir mağara yerleşimi olarak görünmektedir.

Direkli Mağarası: Anadolu'da son yıllarda kazısı yapılan bir diğer önemli mağara yerleşimi,

Epi-paleolitik dönemi temsil eden Direkli Mağarasıdır. Mağara Kahramanmaraş il merkezine 60 km. uzaklıkta, Onikişubat İlçesi, Döngel Mahallesi, Yukarı Döngel mevkiinde yer almaktadır. İlk kez 1959 yılında Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından keşfedilmiş ve kazılmıştır. Mağarada 2007 yılından itibaren Yrd. Doç. Dr. C. Merih Ereğ başkanlığında yeni ve sistemli kazılar tekrar başlatılmıştır (Şekil 4). Direkli Mağarası'nın 5. ve 7. tabakaları arası Epi-paleolitiğin Erken Natufian kültürüyle paralel bir kültürü yansıtır. Yontmataş endüstrinin % 90'lık bölümünü yarımaylar oluşturur. 7. arkeolojik seviyenin karbon tarihi M.Ö.10.730'dur (20). Söz konusu karbon tarihi ise Yakındoğu'nun Geç Natufian'ına denk gelmektedir.

Sonuç olarak; ilk insanların doğal barınakları olan mağaraların arkeolojik açıdan araştırılmasına ülkemizde yeteri kadar önem verilmediği bir gerçektir. On binlerce mağaradan bazıları günümüzde turizm amaçlı olarak ziyarete açılmıştır. Ayrıca mağaraların değişik amaçlarla kullanımları da söz konusudur. Ancak mağaraların doğal güzellikleri yanında dolgularında sakladıkları kültürel zenginlikler nedeniyle prehistorik arkeoloji açısından önemi daha ağır basmaktadır.

1980'li yıllardan başlayarak günümüze kadar devam eden modern ve sistemli mağara kazılarının sayısı oldukça azdır. Bununla birlikte Yarım-

Şekil 4: Direkli Mağarası içinde arkeolojik kazı çalışmaları

burgaz, Karain, Öküzini, Suluin, Direkli ve Üçağzılı mağaralarında yapılan kazılarda elde edilen sonuçlar, Türkiye prehistorik arkeolojisine çok büyük katkılar sağlamıştır. İnsanoğlunun en az bilinen ve en çok merak edilen uzak geçmişine dair bilgilerimizin tamamlanması için mağara zengini olan Türkiye’de, mağara kazılarının sayısının artırılmasında fayda vardır. Özellikle Paleolitik Çağ ile ilgili yapılacak prehistorik arkeoloji kazıları, ilk insanların kültürel ve biyolojik evrimine, insanın kökenine, yaşam biçimlerine, düşünce yapılarına ve kültürlerine ait gizli kalmış birçok soruya verilecek cevapların ipuçlarını bizlere verebilecek uğraşılardır. Bu nedenle disiplinler arası işbirliği ve anlayışla sürdürülmesi gereken mağara kazılarının bu konuda yetişmiş ve deneyim sahibi olmuş arkeologlarca yapılması gerekir.

Son söz: İnsanlığın uzak geçmişine ait sırlarını çözecek bulmacanın soldan sağa ilk satırı Prehistorik arkeoloji ve yukarıdan aşağı ilk satırı ise Paleolitik mağaralardır.

Değerlenen Belgeler

- (1) Şahin, S., 1991. Bemerkungen zu Lykischen und Pamphyliischen Inschriften, Epigraphica Anatolica 17:113-138.
- (2) Kökten, İ.K., 1952. Anadolu’da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma, AÜDTCF Dergisi, Ankara, X (3-4), 167-207.
- (3) Kansu, Ş.A., 1939. Türk Tarih Kurumu Prehistorik Araştırmaları, Belleten, Ankara, III (9), 93-97.
- (4) Kökten, İ.K., 1952. Anadolu’da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma, AÜDTCF Dergisi, Ankara, X (3-4), 167-207.
- (5) Kökten, İ.K., 1955. Antalya’da Karain Mağarasında Yapılan Prehistorya Araştırmalarına Toplu Bir Bakış, Belleten, Ankara, XIX (75), 271-293
- (6) Kökten, İ.K., 1957. Antalya’da Karain Mağarasında Yapılan Tarihöncesi Araştırmalara Toplu Bir Bakış, Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara, VII (1) 46-48
- (7) Kökten, İ. K., 1959. Tarsus-Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında, Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara, VIII (2), 10-16.

- (8) Kökten, İ. K., 1964. Karain’in Türkiye Prehistoryasında Yeri, Türk Coğrafya Dergisi, Ankara, XVIII-XIX (22-23), 17-27.
- (9) Kökten, İ.K., 1949. 1947 yılı Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında İlk Kısa Rapor, Belleten, XIII/52, Ankara, s.811-831.
- (10) Yalçinkaya, I., 1988. 1986 Yılı Karain Kazısı, IX. Kazı Sonuçları Toplantısı I: 15-37.
- (11) Yalçinkaya, I., 1989. 1987 Yılı Karain Kazısı, X. Kazı Sonuçları Toplantısı I: 15-36.
- (12) Kansu, Ş.A., 1963 Marmara Bölgesi ve Trakya’da Prehistorik İskan Tarihi Bakımından Araştırmalar (1959-1962), Belleten, Ankara, XXVII (108), 657-671.
- (13) Kökten, İ.K., 1963. İstanbul Batısında Eskitaş (Paleolitik) Devrine Ait yeni Buluntular, AÜDTCF Dergisi, Ankara, XX(3-4), 277-278.
- (14) Özdoğan, M., 1988, Yarımburgaz Mağarası 1986 Yılı Kazı Çalışmaları , Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, V 323-346.
- (15) Özdoğan, M., 1990. Yarımburgaz Mağarası , Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 10, 373-388.
- (16) Arsebük, G. 1996. Trakya’da Eski bir Yerleşim yeri: Yarımburgaz Mağarası Alt Paleolitik Çağ Bulguları, Anadolu Araştırmaları, İstanbul, XIV, 33-50.
- (17) Kuhn, S.L., Arsebük, G. And Clark Howell, F., 1996. The Middle Pleistocene Lithic Assemblage From Yarımburgaz Cave, Turkey, Paléorient, Paris, 22(1), 31-49.
- (18) Arsebük, G. 1998. Yarımburgaz Mağarası. Pleistosen Arkeolojisi ile ilgili Son Çalışmalara 1997 Gözüyle Özet Bir Bakış, TÜBA-AR, Ankara, 1, 9-25.
- (19) Taşkıran, H., 2014. İnsanlığa Kucak Açan Suluin Mağarası - The cave that received humanity with open arms , Antalya Kültür ve Turizm Dergisi, Yıl: 4 (Mart-Nisan 2014), Sayı 22, 109-112.
- (20) Erek, C.M., 2012. Güneybatı Asya Ekolojik Nişi içinde Direkli Mağarası Epipaleolitik Buluntularının Değerlendirilmesi, Anadolu/Anatolia 38, 53-66.